

HỘI ĐỒNG LÝ LUẬN, PHÊ BÌNH VĂN HỌC, NGHỆ THUẬT TRUNG ƯƠNG
THE NATIONAL COUNCIL FOR THEORY AND CRITICISM OF LITERATURE AND ARTS

*Lý luận
Phê bình
Văn học, Nghệ thuật*

*Theory
and Criticism
of Literature and Arts*

Lý luận Phê bình

Văn học - Nghệ thuật

**Theory
and Criticism**
of Literature and Arts

HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP:

Chủ tịch:

PGS. TS. NGUYỄN THẾ KỶ

Phó Chủ tịch:

NHÀ BÁO TRẦN THANH LÂM

TS. BÙI THẾ ĐỨC

PGS. TS. ĐỖ HỒNG QUÂN

CÁC ỦY VIÊN:

PGS. TS. TẠ QUANG ĐÔNG

TS. NGÔ PHƯƠNG LAN

PGS. TS. TRẦN KHÁNH THÀNH

PGS. TS. NGUYỄN ĐĂNG ĐIỆP

NHÀ BÁO NGUYỄN NGUYỄN

GS. TS. LÊ HỒNG LÝ

TS. NGUYỄN ANH VŨ

NHÀ THƠ HỮU VIỆT

PHÓ TỔNG BIÊN TẬP PHỤ TRÁCH:

TS. NGUYỄN THỊ TỐ NINH

Địa chỉ: 17 Nguyễn Gia Thiều, Hoàn Kiếm, Hà Nội

Điện thoại: 08048975. Fax: 08048462

Email: tciluanphebinh@gmail.com

Giấy phép xuất bản số: 600/GP- BTTTT Bộ Thông tin và Truyền thông. Cấp ngày 14.2.2012

In tại Công ty In Tiến Bộ - 175 Nguyễn Thái Học, Ba Đình, Hà Nội

Trình bày bìa: Văn Sáng

MỤC LỤC

NGHIÊN CỨU, TRAO ĐỔI

NGUYỄN PHÚ TRỌNG 3	66 ĐÀO DUY QUÁT
Đội ngũ văn nghệ sĩ nước nhà cần tiếp tục phát huy truyền thống vẻ vang đẩy mạnh đổi mới, sáng tạo, đáp ứng tốt hơn nữa yêu cầu của sự nghiệp chấn hưng văn hóa xây dựng con người Việt Nam trong thời kỳ mới	Những cống hiến vô giá của Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc – Chủ tịch Hồ Chí Minh đối với báo chí cách mạng Việt Nam
HÀ MINH ĐỨC 10	73 NGUYỄN NGỌC THIÊN
<i>Nhật ký trong tù</i> – thiên cảm nang của cách mạng, cuốn sách giáo khoa về cuộc sống xã hội	Về thể hiện bản sắc dân tộc trong văn học, nghệ thuật
PHONG LÊ 17	77 TRỊNH BÁ ĐÌNH
<i>Ngục trung nhật ký</i> của Hồ Chí Minh bảo vật quốc gia	Hệ biểu tượng trong văn học cách mạng và xã hội chủ nghĩa sau 1945
LÊ NGUYỄN CẦN 29	84 NGUYỄN VĂN HẠNH
Đọc <i>Ngục trung nhật ký</i> qua góc nhìn văn hóa	Vấn đề hội nhập của văn học đương đại Việt Nam nhìn từ hiện tượng Hồ Anh Thái
ĐOÀN ĐỨC PHƯƠNG 40	94 NGUYỄN HỮU THÁI
Giá trị nhân văn cao đẹp của tập thơ <i>Nhật ký trong tù</i>	Từ hai hướng phát triển kiến trúc Bắc-Nam đến kiến trúc trong một đất nước Việt Nam thống nhất và mở cửa ra thế giới
NGUYỄN THÀNH 45	102 NGUYỄN VĂN THUẤN, NGUYỄN ANH DÂN, NGUYỄN VĂN LUÂN
<i>Nhật ký trong tù</i> – từ góc độ văn hóa hiện đại	Xây dựng học phái phê bình văn học của Việt Nam kinh nghiệm từ phê bình luân lý học văn học
NGUYỄN THANH TÚ, NGUYỄN THỊ VUI 50	
Chủ thể <i>Nhật ký trong tù</i> nhìn từ triết học liên văn hóa	
NGUYỄN THU HIỀN 57	
Tiếp nhận <i>Nhật ký trong tù</i> ở Trung Quốc	

TÁC GIẢ, TÁC PHẨM

LÝ HOÀI THU 113	128 HOÀNG THỤY ANH
Sắc màu thế sự và chi dấu văn hóa trong những tự sự làng của Phạm Quang Long	Đường đến <i>Khúc bi tráng thứ tư</i>
NGUYỄN THỊ LINH CHI 120	
Vấn đề luân lý đạo đức trong truyện ngắn Nguyễn Minh Châu sau 1975	

VĂN NGHỆ VÀ ĐỜI SỐNG

NGUYỄN KIM CHÂU 131	135 NGUYỄN HUY BÌNH
Văn học đồng bằng sông Cửu Long đầu thế kỷ XXI – nhìn lại để bước tới	Từ điển văn học dùng trong nhà trường lịch sử và loại hình

THÔNG TIN TƯ LIỆU

- Lễ kỷ niệm 75 năm thành lập 143
Liên hiệp các Hội văn học nghệ thuật Việt Nam

XÂY DỰNG HỌC PHÁI PHÊ BÌNH VĂN HỌC CỦA VIỆT NAM

KINH NGHIỆM TỪ PHÊ BÌNH LUẬN LÝ HỌC VĂN HỌC

- ◆ TS. NGUYỄN VĂN THUẤN
- ◆ TS. NGUYỄN ANH DÂN
- ◆ THS. NGUYỄN VĂN LUÂN

Tóm tắt: Bài viết xác định rõ nội hàm của khái niệm học phái, các yếu tố thiết yếu của một học phái, thực trạng phê bình văn học và tính cấp thiết của việc xây dựng học phái phê bình văn học ở Việt Nam. Trên cơ sở kinh nghiệm thành công của Phê bình luận lý học văn học ở Trung Quốc trong việc xây dựng học phái phê bình văn học, bài viết đề xuất chủ trương và đề nghị một số giải pháp nhằm xây dựng học phái phê bình văn học dân tộc-hiện đại-Marxist ở Việt Nam, đặt dưới sự lãnh đạo của Đảng và sự hỗ trợ của Nhà nước.

Từ khóa: học phái, phê bình văn học, Việt Nam, phê bình luận lý học văn học, Nghị quyết 23.

1. Một học phái phê bình văn học của Việt Nam: nên chăng?

Theo cách hiểu thông thường, “học phái” là “nhóm người cùng theo một xu hướng học thuật riêng”¹. Đây là một từ cũ, ít phổ biến. Hiện nay, người ta thường có xu hướng dùng từ “trường phái” như một sự thay thế cho từ “học phái”. Theo đó, “trường phái”, “học phái” trở thành những từ đồng nghĩa. Tuy nhiên, khái niệm “trường phái” không trùng khít với khái niệm “học phái” mà có nội hàm rộng hơn, được hiểu là “nhóm nhà khoa học hoặc văn nghệ sĩ có chung một khuynh hướng tư tưởng, một phương pháp luận hoặc phương pháp sáng tác (thường có một người tiêu biểu đứng đầu)”². Trong trường hợp sử dụng từ “trường phái” có nghĩa tương đương “học phái” thì chúng ta hiểu đây là “trường phái học thuật” chứ không phải là “trường phái văn học” như những “trào lưu” hay “phương pháp sáng tác” lãng mạn, hiện thực, tượng trưng, siêu thực...

Bài viết này tái sử dụng thuật ngữ “học phái” với ý nghĩa dùng để chỉ một xu hướng học thuật riêng của một nhóm người, không bao gồm trong đó “nghệ sĩ” và hoạt động “sáng tác nghệ thuật” như từ “trường phái” gọi ra. “Học phái phê bình văn học”, nếu định hình, sẽ là nhóm học thuật hàn lâm cùng theo đuổi một xu hướng học thuật, cùng chung khuynh hướng tư tưởng và phương pháp luận; có thủ lĩnh học phái dẫn dắt những người cùng chí hướng trong công việc nghiên cứu, phê bình văn học.

Lịch sử văn học thế giới chứng kiến sự ra đời, thịnh hành, thậm chí cả thoái trào và biến mất của rất nhiều học phái/ trường phái lý thuyết và phê bình văn học. Chỉ cần nhìn vào thực tiễn phê bình, nghiên cứu văn học trong thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI, chúng ta đã có thể kể ra khá nhiều học/ trường phái như: Chủ nghĩa hình thức Nga (Formalism), Chủ nghĩa cấu trúc/ Ký hiệu học (Structuralism/ Semiotics);

Phê bình phân tâm học (Psychoanalytic Criticism); Phê bình Marxist (Marxist Criticism); Phê bình hồi ứng của độc giả (Reader-Response Criticism); Phê bình nữ quyền (Feminist Criticism); Chủ nghĩa hậu cấu trúc/ Giải cấu trúc (Post-Structuralism/ Deconstruction); Nghiên cứu giới/ Lệch pha (Gender/ Queer Studies); Chủ nghĩa tân lịch sử/ Nghiên cứu văn hóa (New Historicism/ Cultural Studies); Phê bình hậu thuộc địa (Post-Colonial Criticism)... Những cái tên đã liệt kê cho thấy một hiện thực khó phủ nhận: các học/ trường phái lý thuyết và phê bình văn học chủ đạo của nhân loại đều xuất phát từ phương Tây, mang đặc trưng phương Tây, vắng bóng những "tiếng nói" từ phương Đông, trong đó có Việt Nam. Nhìn vào lịch sử văn học nước nhà, chúng ta phải thừa nhận rằng Việt Nam không có truyền thống tạo lập lý thuyết và xây dựng học phái phê bình văn học. Văn học Việt Nam thời trung đại không thực sự có một ngành phê bình văn học đúng nghĩa. Mặc cho sự xuất hiện của những tác phẩm có giá trị lý luận và ý nghĩa phê bình đích thực như *Vân đài loại ngữ* của Lê Quý Đôn, *Thương Sơn thi thoại* của Miên Thẩm (Tùng Thiện Vương)... hoạt động phê bình, nghiên cứu văn học thời trung đại vẫn không thể xem là hoạt động học thuật chuyên nghiệp. Các hình thức phê bình văn chương phổ biến thời trung đại vẫn là phê bình điểm sách, thù tạc, tri âm, mang dấu ấn giao tế cá nhân trong các nhóm nhỏ. Văn học Việt Nam hiện đại chịu nhiều ảnh hưởng của văn học phương Tây, trong đó có vai trò quan trọng của văn học Pháp. Việt Nam "nhập khẩu" các lý thuyết, trường phái phê bình

văn học từ nước ngoài, qua con đường Pháp-Mĩ, Nga-Xô Viết hoặc con đường Trung Quốc. Tất nhiên, trong quá trình du nhập ấy, các học giả Việt Nam có tiếp biến, đổi thay và sáng tạo. Nhưng có lẽ những nỗ lực này chưa đủ để tạo sự thay đổi mạnh mẽ để có thể tạo ra một học phái mang đặc trưng Việt Nam, có đóng góp về mặt lý thuyết cho phê bình, nghiên cứu văn học của nhân loại. Trong thế kỷ XXI này, nếu giới nghiên cứu, phê bình văn học nước nhà vẫn cứ thụ động tiếp nhận các tư tưởng, phương pháp của các học phái nước ngoài, chấp nhận tính ưu việt, thậm chí cả hạn chế của chúng, "ngủ quên" trong sự có sẵn và "tiện lợi" mà chúng mang lại thì sẽ khó có động lực mạnh mẽ để tạo ra một học phái mang bản sắc Việt Nam.

Vì sao Việt Nam lại cần có một học phái phê bình văn học của riêng mình? Việt Nam có cần phải tạo dựng một học phái riêng khi mà thế giới đã đầy sẵn các học phái lý thuyết phê bình? Khát vọng xây dựng một học phái phê bình riêng của Việt Nam có khả thi hay chỉ là "ảo vọng" và "mộng hão"? Để trả lời những câu hỏi trên, thực tiễn Trung Quốc với sự hình thành và phát triển của Phê bình luân lý học văn học (文学伦理学批评 - Ethical Literary Criticism) sẽ là một tham chiếu cần thiết.

2. Bài học kinh nghiệm từ Phê bình luân lý học văn học của Trung Quốc

Năm 2004, số 5 của Tạp chí *Nghiên cứu Văn học nước ngoài* (外国文学研究) đăng tải một bài viết có nhan đề *Phê bình luân lý học văn học: Hướng đi mới cho phương pháp phê bình văn học* (文学伦理学批评: 文学批评方法新探索). Tác giả bài báo đặt ra yêu cầu phải cách tân các phương pháp phê bình

văn học của Trung Quốc và giải pháp của vị học giả này là một lý thuyết mới có tên gọi Phê bình luân lý học văn học (文学伦理学批评 - Ethical Literary Criticism). Bài báo này được xem là lập ngôn chính thức đầu tiên của học phái Phê bình luân lý học văn học ở Trung Quốc và tác giả bài báo là Viện sĩ Viện Hàn lâm Khoa học châu Âu Nhiếp Trân Chiêu (聂珍钊 - Nie Zhenzhao). Ông được xem là “cha đẻ” của Phê bình luân lý học văn học (文学论理学批评之父 - the Father of Ethical Literary Criticism). Trải qua gần hai mươi năm gây dựng và phát triển, học phái này dần dần khẳng định được sức sống và tầm ảnh hưởng trong và ngoài biên giới Trung Hoa.

Động cơ thúc đẩy Nhiếp Trân Chiêu tìm kiếm một hướng đi mới trong lĩnh vực phê bình văn học là gì? “Cha đẻ” của Phê bình luân lý học văn học từng nói: “Chúng ta không thể phủ nhận cống hiến của lý luận và phương pháp phê bình văn học phương Tây ở Trung Quốc, cũng không thể phủ nhận những tiêu chuẩn phương Tây cả về lý luận và phê bình văn học mà chúng ta vận dụng (như danh từ, thuật ngữ, khái niệm và tư tưởng) đã giúp chúng ta thuận tiện trong việc đối thoại, giao lưu và kết nối trong nghiên cứu văn học với phương Tây, tuy nhiên không thể không nghiêm túc suy nghĩ tại sao lại thiếu đi sự tham dự của chúng ta trên phương diện bản quyền sáng tạo và quyền phát ngôn về phương pháp phê bình văn học? Vì sao trong thành tựu lý luận và phương pháp phê bình văn học lại không có cái mới và cống hiến của chính chúng ta?”³.

Khao khát của Nhiếp Trân Chiêu đó là

tim kiếm sự đối thoại bình đẳng với học thuật phương Tây, thúc đẩy sự can dự của học giới Trung Quốc vào diễn đàn quốc tế, đóng góp sự sáng tạo và quyền phát ngôn phương pháp phê bình văn học, khẳng định cái mới và cống hiến của học giả Trung Quốc đối với nhân loại. Học phái này chỉ rõ: “Mục tiêu tối thượng của Phê bình luân lý học văn học là khám phá các giá trị luân lý của văn học bằng cách xây dựng lý luận và phương pháp của riêng mình để giúp con người lĩnh hội các chỉ dẫn đạo đức và thực hiện các lựa chọn luân lý đúng đắn, từ đó thúc đẩy nền văn minh nhân loại tiến về phía trước” (Hiệp hội 5). Mục tiêu này của họ có là “ảo vọng” hay “mộng hão”? Có lẽ là không nếu nhìn vào những thành tựu học thuật mà họ đã đạt được. Vậy thì Phê bình luân lý học văn học đã được xây dựng và phát triển như thế nào? Nếu chúng ta mong muốn tạo lập một học phái của Việt Nam thì chúng ta nên học hỏi gì từ Phê bình luân lý học văn học?

Trong cái nhìn còn hạn hẹp của chúng tôi, các học giả Việt Nam có thể suy ngẫm về một số kinh nghiệm sau của các đồng nghiệp Trung Quốc:

Thứ nhất, không ngừng phản tư những gì đã có, hiện có và có khả năng có. Phê bình luân lý học văn học không phải là sự độc sáng mà nó là kết quả của những sự làm mới và kết hợp. Cụ thể, học phái này được gây dựng từ truyền thống phê bình “văn dĩ tải đạo” của Trung Quốc, được gợi dẫn từ phê bình luân lý phương Tây, dưới sự đề xướng và dẫn đường của Giáo sư Nhiếp Trân Chiêu. Đó là những nền tảng cơ bản để học phái này ra đời ở Trung

Quốc vào năm 2004 (Hiệp hội 4). Nếu chỉ biết chấp nhận và thụ động sử dụng những gì đã có, không có tư duy phản tư lý thuyết, chúng ta sẽ không thể tạo ra những gì mới mẻ, đột phá.

Thứ hai, không ngừng khám phá, xây dựng và hoàn thiện lý luận của riêng mình. Một trong những điểm mạnh của Phê bình luân lý học văn học đó là họ thiết lập và phát triển một hệ thống thuật ngữ phê bình mang đặc trưng riêng: chọn lọc/ lựa chọn luân lý (伦理选择 - ethical selection/ choice), chọn lọc/ lựa chọn tự nhiên (自然选择 - natural selection/ choice), chọn lọc/ lựa chọn khoa học (科学选择 - scientific selection/ choice), môi trường luân lý (伦理环境 - ethical environment/ context), lưỡng nan luân lý (伦理两难 - ethical dilemma), thân phận luân lý (伦理身份 - ethical identity), nút luân lý (伦理结 - ethical knot), văn bản não (脑文本 - brain text)... Các thuật ngữ này luôn gắn chặt với phạm trù luân lý, được mô tả và phân tích bằng các dẫn chứng văn học Trung-Tây kim cổ, từ *Kinh thi*, *Tây du ký* đến *Oedipus*, *Hamlet*, *Dorian Gray*...

Thứ ba, tích cực quy tụ đội ngũ, tìm kiếm những người đồng chí hướng, cùng chung tay góp sức xiển dương học phái của mình. Phê bình luân lý học văn học có một mạng lưới các học giả hàng đầu Trung Quốc tham gia vào công cuộc gây dựng học phái này. Ngoài tên tuổi của Nhiếp Trân Chiêu còn có các học giả như Tô Huy (苏晖), Lý Nga Hiến (李俄宪), Dương Kiến (杨建), La Lương Công (罗良功) (Đại học Sư phạm Hoa Trung, Vũ Hán); Thượng Tất Vũ (尚必武) (Đại học Giao thông Thượng Hải); Dương Cách Tân (杨革新), Ngô Địch (吴笛) (Đại học Chiết Giang);

Vương Tùng Lâm (王松林) (Đại học Ninh Ba, Chiết Giang); Trương Liên Kiều (张连桥) (Đại học Quảng Châu); Lưu Mậu Sinh (刘茂生) (Đại học Ngoại ngữ và Thương mại Quảng Đông)... Không những vậy, học phái này còn có sự tham gia của rất nhiều học giả uy tín trên thế giới như Claude Rawson (Yale University, USA), Galin Tihanov (Queen Mary University of London, UK), Robert Eaglestone (Royal Holloway, University of London, UK), Seán Hand (University of Warwick, UK), Vladimir Biti (University of Vienna, Áo), Leona Toker (Hebrew University of Jerusalem, Israel), Tomo Virk (University of Ljubljana, Slovenia), Youngmin Kim (Dongguk University, Hàn Quốc)... Hiện nay, Hiệp hội Nghiên cứu Phê bình luân lý học văn học quốc tế (国际文学论理学批评研究会 - The International Association for Ethical Literary Criticism, gọi tắt là IAELC) có khoảng hơn 2000 thành viên. Một trong những hình thức mở rộng đội ngũ của Phê bình luân lý học văn học là thông qua đào tạo sau đại học. Các thành viên hạt nhân của học phái này (khoảng 50 học giả) là các giáo sư, giảng viên tại các trường đại học, học viện trên khắp Trung Quốc, tích cực hướng dẫn các đề tài liên quan đến Phê bình luân lý học văn học. Điều này góp phần mạnh mẽ vào việc gia tăng tiếng nói của học phái trong phạm vi đại lục.

Thứ tư, chủ động quảng bá hình ảnh bằng các sinh hoạt học thuật trong và ngoài nước như seminar, workshop, hội nghị chuyên đề, hội thảo quốc tế... cũng như đăng bài trên các tạp chí khoa học uy tín trong và ngoài nước. Tính đến nay, đã

có 11 hội thảo quốc tế về Phê bình luận lý học văn học được tổ chức trong và ngoài Trung Quốc. Ở nước ngoài, hội thảo của IAELC đã tổ chức ở các nước Hàn Quốc (năm 2015), Estonia (năm 2016), Anh (năm 2017) và Nhật Bản (năm 2018). Hội thảo quốc tế gần nhất của học phái này diễn ra trong hai ngày 5-6.11.2022 tại Đại học Ngoại ngữ và Ngoại thương Quảng Đông, Trung Quốc với hơn 800 đại biểu tham gia chính thức và khoảng 4000 người tham dự trực tuyến (theo Ban Thư ký). Ngoài các hội thảo quốc tế, IAELC còn tổ chức rất nhiều chương trình tập huấn chuyên đề, hội thảo dành cho sinh viên, nghiên cứu sinh... Các thành viên của Phê bình luận lý học văn học còn đăng tải rất nhiều bài viết chất lượng ở các tạp chí nằm trong danh mục WoS hoặc Scopus trong và ngoài nước. Tháng 3 năm 2015, số 1 của *Diễn đàn Nghiên cứu văn học thế giới (Forum for World Literature Studies)* (danh mục Scopus) và tháng 4 năm 2015, tạp chí *Đài Loan Triết học và Văn hóa (Philosophy and Culture)* (danh mục A&HCI) đã đăng tải các số đặc biệt về Phê bình luận lý học văn học. Tháng 6 năm 2015, bài viết *Phê bình luận lý học văn học: Đông và Tây (Ethical Literary Criticism: East and West)* của Nhiếp Trân Chiêu và Thượng Tất Vũ được đăng trên *Tạp chí Arcadia: Tạp chí Quốc tế về văn hóa, văn học (Arcadia: International Journal of Literary Culture)*, danh mục A&HCI của Đức. Cũng trong năm 2015, *Tạp chí Văn học và văn hóa so sánh (CLCWeb: Comparative Literature and Culture)*, danh mục A&HCI của Đại học Purdue (Mĩ) ra số đặc biệt về *Phê bình luận lý học văn học với chủ đề Tiểu thuyết và Luận lý học thế kỷ XXI (Fiction*

and Ethics in the Twenty-first Century)... Ở phạm vi đại lục, một trong những chiến lược trọng tâm của Phê bình luận lý học văn học là xây dựng tạp chí chuyên biệt hoặc tìm kiếm sự hỗ trợ đặc biệt từ các tạp chí uy tín để công bố nghiên cứu, qua đó nâng cao uy tín học thuật của mình. Trong giai đoạn đầu phát triển, học phái này chủ yếu dựa vào *Tạp chí Nghiên cứu Văn học nước ngoài*. Từ năm 2005 đến 2009, tạp chí này đã đăng tải 10 chuyên đề đặc biệt về Phê bình luận lý học văn học với hơn 30 bài viết, tạo diễn đàn cho việc kiến tạo lý thuyết của học phái này⁴. Giai đoạn sau, Phê bình luận lý học văn học có thêm sự hỗ trợ đặc lực của *Tạp chí Nghiên cứu liên ngành về văn học (Interdisciplinary Studies of Literature - 文学跨学科研究)* (danh mục A&HCI) và *Diễn đàn Nghiên cứu văn học thế giới (Forum for World Literature Studies - 世界文学研究论坛)* (danh mục Scopus)... Có những bài viết của Phê bình luận lý học văn học thực sự rất chất lượng và nằm trong top trích dẫn khoa học của thế giới. Theo thống kê của WoS, trong số 16.235 bài báo nằm trong danh mục A&HCI đã công bố trên toàn cầu năm 2010-2014 thì xếp hạng trích dẫn của hai bài *Phê bình luận lý học văn học: Lý thuyết và thuật ngữ cơ bản (文学伦理学批评: 基本理论与术语)* và *Phê bình luận lý học văn học: lựa chọn luận lý và nhân tố Sphinx (文学伦理学批评: 伦理选择与斯芬克斯因子)* của Nhiếp Trân Chiêu đều rất cao, lần lượt xếp các vị trí 19 và 40⁵.

Thứ năm, các thành viên chủ chốt của Phê bình luận lý học văn học thường xuyên đăng ký và được tuyển chọn thực

hiện các dự án nghiên cứu, đề tài khoa học trọng điểm quốc gia, giúp học phái ngày càng nâng cao tầm ảnh hưởng trong nội địa. Chẳng hạn, năm 2013, dự án trọng điểm khoa học xã hội quốc gia *Phê bình luận lý học văn học: Xây dựng hệ thống lý thuyết và Nghiên cứu thực tiễn phê bình* (文学伦理学批评: 理论体系建构与批评实践研究) do Nhiếp Trân Chiêu chủ trì được phê duyệt. Tháng 2 năm 2019, dự án này kết thúc, thành tựu cụ thể của nó là năm chuyên luận khác nhau được xuất bản: *Nghiên cứu lý thuyết của Phê bình luận lý học văn học* (文学伦理学批评理论研究) do Nhiếp Trân Chiêu và Vương Tùng Lâm chủ biên, *Phê bình luận lý học trong văn học Mĩ* (美国文学的伦理学批评) do Tô Huy chủ biên, *Phê bình luận lý học trong văn học Anh* (英国文学的伦理学批评) do Từ Ân (徐彬) và Thượng Tất Vũ chủ biên, *Phê bình luận lý học trong văn học Nhật Bản* (日本文学的伦理学批评) do Lý Nga Hiến chủ biên và *Phê bình luận lý học trong văn học Trung Quốc* do Hoàng Huy (黄晖) chủ biên⁶.

Thứ sáu, vai trò kiến tạo và dẫn đường của chủ soái học phái. Nhiếp Trân Chiêu sinh năm 1952, người Hồ Bắc, là một người điềm đạm, uyên bác, có ý chí cầu tiến, không ngừng học hỏi và mở rộng kiến thức. Từ năm 1994 đến nay, ông đã tu nghiệp ở nhiều trường đại học trên thế giới như: Đại học Cambridge, Đại học Warwick (Anh); Đại học Chicago, Đại học Purdue, Đại học Bang Ohio (Mĩ); Đại học Oslo (Na Uy); Đại học Trung Văn (Hong Kông); Đại học Malaya (Malaysia)... Ông là chuyên gia đầu ngành của Trung Quốc về văn học nước ngoài, đặc biệt có nhiều đóng góp trong lĩnh vực nghiên cứu tiểu thuyết, thơ

ca Anh, Mĩ, lý thuyết - phê bình văn học so sánh và văn học thế giới. Với nhiều thành tựu học thuật nổi bật và tư cách khoa học đáng trân trọng, tháng 9 năm 2018, Nhiếp Trân Chiêu vinh dự trở thành Viện sĩ Viện Hàn lâm châu Âu (Academia Europaea). Ngày 19.10.2022, Đại học Stanford, Hoa Kỳ đã công bố danh sách 2% các nhà khoa học hàng đầu thế giới năm 2022, trong lĩnh vực văn học, Trung Quốc có hai học giả: Giáo sư Nhiếp Trân Chiêu và Giáo sư Thân Đan (申丹). Nhiếp Trân Chiêu xứng đáng là lá cờ đầu của Phê bình luận lý học văn học, tập hợp được rất nhiều nhà khoa học trong và ngoài nước cùng chung tay gây dựng học phái ngày càng lớn mạnh.

Thứ bảy, Phê bình luận lý học văn học được xây dựng trên nền tảng tư tưởng Marx như chính Nhiếp Trân Chiêu khẳng định: "Cơ sở tư tưởng của phương pháp Phê bình luận lý học văn học là chủ nghĩa duy vật lịch sử và chủ nghĩa duy vật biện chứng của Marx, tức là phê bình văn học một cách lịch sử, một cách biện chứng"⁷. Bên cạnh đó, chiến lược phát triển của học phái này gắn liền với các chủ trương, chính sách của Đảng Cộng sản Trung Quốc về văn học, nghệ thuật. Chẳng hạn, trong nhiều năm qua, Phê bình luận lý học văn học nỗ lực "xuất ngoại" ("走出去"). Chiến lược này của Phê bình luận lý học văn học là sự hồi ứng của học phái này đối với sự nghiệp cách mạng của Trung Quốc. Với họ, "Học thuật Trung Quốc hướng ra thế giới là một thành tố quan trọng trong việc xây dựng tư tưởng khoa học xã hội-triết học đặc sắc Trung Quốc trong thời kỳ mới của Tổng Bí thư Tập Cận Bình"⁸. Nghĩa là các nhà Phê bình luận lý học văn học thông

qua các hoạt động nghiên cứu, phê bình văn học thực hiện trách nhiệm xã hội của mình, đóng góp công sức vào sự nghiệp chung của Đảng Cộng sản và nhân dân Trung Quốc.

Những kinh nghiệm trên đây không phải là tất cả nhưng rất đáng lưu tâm, hỗ trợ đắc lực cho các học giả Việt Nam kiến thiết một học phái của riêng mình.

3. Một số kiến nghị xây dựng học phái phê bình văn học của Việt Nam

3.1. Học phái phê bình văn học của Việt Nam phải dựa trên nền tảng mỹ học Marxist và tư tưởng Hồ Chí Minh

Trước hết, bất cứ lý thuyết văn học hay học phái phê bình văn học nào của Việt Nam cũng đều cần có một nền tảng mỹ học và nền tảng tư tưởng vững chắc, đáng tin cậy, có thể nâng đỡ lý thuyết hay học phái ấy đứng vững và thăng hoa. Để giúp văn học, nghệ thuật nước nhà “bám sát thực tiễn của đất nước, gắn bó với cuộc sống của nhân dân, bảo vệ, phát huy những giá trị truyền thống tốt đẹp của dân tộc và tiếp thu tinh hoa văn hoá của nhân loại; lên án, phê phán không khoan nhượng những tiêu cực, xấu xa đang cản trở sự phát triển của đất nước và con người Việt Nam”⁹ thì học phái ấy của Việt Nam cần/ nên đặt trên nền tảng mỹ học Marxist và tư tưởng Hồ Chí Minh như Phê bình luận lý học văn học dựa trên nền tảng chủ nghĩa Marx và đi theo tư tưởng Tập Cận Bình.

Thứ hai, khi định danh “học phái phê bình văn học của Việt Nam” thì điều ấy đồng nghĩa với việc học phái phải mang yếu tố đặc trưng của các học giả Việt Nam. Nghị quyết số 23-NQ/TW ngày 16.6.2008

của Bộ Chính trị yêu cầu: “Tập trung mọi nguồn lực xây dựng nền văn học, nghệ thuật Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, xây dựng nhân cách con người Việt Nam đáp ứng nhu cầu ngày càng cao và đa dạng về chân, thiện, mỹ của các tầng lớp nhân dân...”¹⁰. Để đáp ứng mục tiêu này, học phái phê bình văn học của Việt Nam cần mang đặc sắc, đặc trưng của Việt Nam về phương diện văn hóa và văn học. Đồng thời, học phái ấy phải có tính phổ quát, tính quốc tế để nó phải trở thành một lý thuyết văn học, phương pháp phê bình cho tất cả mọi người. Nếu chỉ là sản phẩm của người Việt dành cho người Việt thì nó không đáp ứng được nhu cầu thực tiễn. Bên cạnh đó, kết hợp hài hòa giữa yếu tố bản sắc, bản địa với yếu tố bên ngoài là hoàn toàn phù hợp với quan điểm chỉ đạo của Đảng: “Trên cơ sở giữ gìn, phát triển, phát huy những giá trị của văn học, nghệ thuật dân tộc, tiếp tục mở rộng hợp tác quốc tế, tiếp thu có chọn lọc các giá trị nhân văn, khoa học, tiến bộ của nước ngoài...”¹¹.

Thứ ba, học phái phê bình văn học của Việt Nam cần đề cao trách nhiệm xã hội của nhà văn, nhà nghiên cứu, nhà phê bình thông qua hoạt động văn học. Họ phải đứng về lợi ích tối thượng của con người, phải ủng hộ và xiển dương các giá trị nhân văn, các tấm gương đạo đức, đề cao chức năng giáo dục để góp phần gây dựng giá trị chân-thiện-mỹ cho xã hội. Học phái ấy phải can dự trực tiếp hoặc gián tiếp vào công cuộc đẩy lùi sự suy thoái đạo đức, góp phần xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa, nhân nghĩa, văn minh, hiện đại... Luận điểm này không đồng nghĩa

với việc trộn lẫn văn học và chính trị, văn học và đạo đức... mà muốn nhấn mạnh vào khía cạnh trách nhiệm xã hội của nhà phê bình, nghiên cứu văn học. Phương pháp phê bình văn học của học phái phải hướng đến các giá trị nhân bản, nhân văn, vì con người, vì sự phát triển hùng cường của đất nước.

Thứ tư, học phái phê bình văn học của Việt Nam cũng cần là cầu nối và con đường truyền bá văn hóa Việt Nam đến bạn bè quốc tế, thể hiện được bản sắc của dân tộc Việt Nam, giúp họ hiểu hơn về Việt Nam thông qua con đường nghiên cứu, phê bình văn học. Từ đó, một mặt, nó khẳng định được tiếng nói, quyền diễn ngôn của các nhà nghiên cứu, phê bình văn học Việt Nam; mặt khác nó góp sức vào công cuộc giao lưu, hợp tác, phát triển và chuyển giao văn hóa giữa Việt Nam và với thế giới bên ngoài.

3.2. Một số giải pháp xây dựng học phái phê bình văn học của Việt Nam

Muốn có học phái phê bình văn học thì trước hết phải xây dựng được một lý thuyết văn học mang bản sắc Việt Nam. Thực tế, chúng ta rất khó có thể sáng tạo ra một lý thuyết nào đó hoàn toàn mới mẻ. Do vậy, các học giả Việt Nam có thể học hỏi cách làm của Phê bình luận lý học văn học: dựa trên những cái đã có để phát triển một cái mới của mình. Cần phải nhắc lại rằng học phái của Nhiếp Trân Chiêu là sự kế thừa truyền thống "văn dĩ tải đạo" trong văn học Trung Quốc và tiếp thu phê bình luận lý phương Tây. Nhưng Phê bình luận lý học văn học không lặp lại những gì đã tồn tại (và bị loại trừ) mà cố gắng xây dựng cho mình một hệ thống thuật ngữ

phê bình riêng biệt xoay quanh các vấn đề luận lý.

Để có được lý thuyết văn học mang dấu ấn Việt Nam thì vấn đề nhân sự rất quan trọng. Ai sẽ can dự vào công cuộc kiến tạo lý thuyết này? Không thể phủ nhận chúng ta có một đội ngũ đông đảo các nhà lý luận, phê bình đầy trí tuệ và tâm huyết. Chúng ta cũng có không ít nhà lý luận, phê bình văn học trẻ tuổi, nghiên cứu chuyên sâu về một hoặc nhiều lý thuyết, phương pháp phê bình. Nhiều người trong số họ đã đạt những thành quả nghiên cứu khá quan, được cộng đồng khoa học trong nước ghi nhận, có ảnh hưởng đối với đồng nghiệp. Đội ngũ các nhà phê bình văn học Việt Nam hiện tại là sự cộng hưởng của nhiều thế hệ, nhiều phong cách, tạo ra một "bản đồ phương pháp" vô cùng phong phú: phê bình thi pháp học, tự sự học, văn học so sánh, phân tâm học, phê bình ký hiệu học, nghiên cứu văn học liên văn bản, phê bình nữ quyền, phê bình sinh thái... Tuy nhiên, có nhiều câu hỏi cần lời giải đáp: Các học giả này từng có ý tưởng về việc tập hợp những người cùng chí hướng học thuật với mình nhằm xây dựng một học phái không? Họ có khả năng xây dựng học phái phê bình văn học mang bản sắc Việt Nam không? Nếu mong muốn, họ có những điều kiện thuận lợi và gặp khó khăn nào khi xây dựng một học phái?...

Từ kinh nghiệm của Phê bình luận lý học văn học, chúng ta thấy rằng, để kiến lập học phái phê bình văn học của Việt Nam thì cần phải có những học giả có đầy đủ uy tín học thuật và đạo đức, như vậy thì nhân vật ấy mới xứng đáng trở thành ngọn đuốc dẫn đường cho cả học phái. Bên

ạnh đó, về phương diện nhân sự này, chúng ta cần phải nói lại một vấn đề rất cũ: ngoại ngữ. Trong thời đại toàn cầu hóa tri thức, các học giả Việt Nam không thể hội nhập quốc tế thành công nếu không thông thạo ngoại ngữ. Do vậy, cần thiết phải xây dựng đội ngũ các nhà phê bình giỏi ngoại ngữ (tiếng Anh, tiếng Pháp, tiếng Trung...), cùng với ngoại ngữ là khả năng thích ứng với thời đại chuyển đổi số. Đây không phải là một yêu cầu xa vời mà nó gắn bó mật thiết với đời sống đương đại. Sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ thông tin đòi hỏi những con người nhanh nhạy, làm chủ được công nghệ.

Để có được những nhân sự phê bình văn học đáp ứng được yêu cầu học thuật khắt khe thì việc tăng cường các chương trình đào tạo về lý thuyết văn học, phê bình văn học trong các trường đại học, học viện là hết sức cần thiết. Một đội ngũ nhà phê bình văn học được đào tạo bài bản và hệ thống sẽ có nhiều cơ hội để tiến xa và sáng tạo hơn nữa. Bởi lẽ, muốn có những phát kiến của riêng mình, chúng ta phải biết những gì đã có và những khoảng trống nào cần được lấp đầy.

Một vấn đề không hề nhỏ cần/ nên được chú trọng đầu tư, đó chính là cơ chế, chính sách và tài trợ kinh phí. Muốn xây dựng được các lý thuyết hay học phái phê bình văn học của Việt Nam thì cần có sự quan tâm của Đảng và Nhà nước, đặc biệt là việc hỗ trợ các dự án, đề tài nghiên cứu trọng điểm quốc gia liên quan đến lý thuyết, học phái đó. Các dự án, đề tài này cần mời gọi, thu hút một số học giả uy tín trên thế giới và trong nước tham gia. Sản phẩm của đề tài phải được công bố ở các tạp chí uy tín,

in thành các chuyên khảo chất lượng để tạo ảnh hưởng học thuật. Theo chúng tôi, Hội đồng Lý luận, phê bình văn học, nghệ thuật Trung ương nên được Đảng, Nhà nước giao nhiệm vụ trọng yếu này.

Bên cạnh đó, việc xây dựng các tạp chí chuyên biệt hoặc nâng cấp, tìm kiếm các tạp chí vệ tinh, hỗ trợ công bố, truyền bá lý thuyết, học phái phê bình văn học của mình là vô cùng thiết yếu. Đây là một vấn đề khó, phức tạp và tốn kém, cần sự hỗ trợ của Đảng và Nhà nước. Phê bình luận lý học văn học thành công và gây được nhiều tiếng vang trên thế giới là vì nhiều công trình nghiên cứu của họ được công bố trên những tạp chí nằm trong danh mục WoS hoặc Scopus. Đây là một bước đi mang tính đồng bộ và là một bài học quý báu cho trường hợp Việt Nam.

Cũng như Phê bình luận lý học văn học, học phái phê bình văn học của Việt Nam cần tìm kiếm sự tham gia sâu rộng của các học giả trong và ngoài nước. Phải ưu tiên và tập trung các học giả là giáo sư, phó giáo sư, giảng viên trình độ cao ở các trường đại học, viện nghiên cứu trong nước, thông qua họ để truyền bá lý thuyết, hướng dẫn luận văn, luận án, đề tài nghiên cứu khoa học các cấp... Việc làm này sẽ góp phần truyền bá lý thuyết và nâng tầm ảnh hưởng của học phái trong phạm vi quốc gia. Không những vậy, học phái phê bình văn học bản sắc Việt Nam cần tranh thủ sự tham gia, hỗ trợ và ủng hộ của các học giả uy tín trên thế giới, có như vậy mới nâng tầm học thuật của Việt Nam trên trường quốc tế. Việc thành lập một hiệp hội nghiên cứu quốc tế đồng hành cùng học

phái phê bình văn học bản sắc Việt Nam là rất cần thiết.

4. Kết luận

Trong bối cảnh liên văn hóa, nghiên cứu liên ngành như hiện nay, đòi quyền bình đẳng trong diễn ngôn học thuật nói chung, diễn ngôn phê bình văn học nói riêng là có cơ sở. Xét hiện trạng và tiềm năng học thuật của Việt Nam hiện tại, việc xây dựng một học phái phê bình văn học mang bản sắc Việt Nam là cần thiết và không phải không khả thi. Khát vọng này thể hiện trách nhiệm xã hội của nhà nghiên cứu, phê bình văn học đóng góp sức mình vào việc nâng cao vị thế của đất nước. Tuy nhiên, trong câu chuyện này thì vai trò của Đảng và Nhà nước là rất quan trọng. Việc định hướng, đầu tư, xây dựng một học phái phê bình văn học của Việt Nam trong tương lai là hết sức cần thiết. Đề ra chủ trương, chính sách ở tầm vĩ mô như kêu gọi và quy tụ học giả, hoạch định chiến lược, tài trợ kinh phí, xây dựng tổ chức, hỗ trợ truyền bá... là những việc lớn mà không một cá nhân nào có thể đảm đương được nếu không nhận được sự ủng hộ, hỗ trợ của Đảng và Nhà nước. Một học phái phê bình văn học của Việt Nam, mang tiếng nói và bản sắc Việt Nam, được công nhận bởi cộng đồng học thuật trong nước và quốc tế, giành được quyền diễn ngôn sẽ là một thiết chế khoa học - văn hóa tương lai, góp phần khẳng định vị thế Việt Nam trên thế giới. Khát vọng về một học phái phê bình, nghiên cứu văn học mang bản sắc Việt Nam hòa chung với khát vọng xây dựng đất nước phồn vinh, hùng cường. ■

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2015), *Văn kiện Đảng toàn tập* (tập 57), NXB. Chính trị Quốc gia.
2. 第11届国际文学伦理学批评研究会年会秘书处。“第11届国际文学伦理学批评研究会年会圆满闭幕”，访问日期: 2022年 11月 7日，网址：https://mp.weixin.qq.com/s/_eQKiEKzqEh3EEsPmw6hgQ
3. Hiệp hội Nghiên cứu, phê bình Luân lý học văn học: “Hội thảo thường niên của Hiệp hội Nghiên cứu, phê bình Luân lý học văn học quốc tế lần thứ 11 kết thúc tốt đẹp”, https://mp.weixin.qq.com/s/_eQKiEKzqEh3EEsPmw6hgQ, ngày 7.11.2022.
4. Nguyễn Anh Dân (2018): “Nhiếp Trân Chiêu và lý thuyết Phê bình luân lý học văn học”, *Tạp chí Khoa học và Giáo dục - Trường Đại học Sư phạm Huế* 2 (46), tr. 15-23.
5. 聂珍钊 (2005). “关于文学伦理学批评” 《外国文学研究》, 1: 8-11.
6. 聂珍钊 (2010). “文学伦理学批评: 基本理论与术语”. 《外国文学研究》, 1: 12-22.
7. 国际文学伦理学批评研究会. “第11届国际文学伦理学批评研究会年会会议手册”. 广东外语外贸大学, 2022年11月.
8. Hiệp hội Nghiên cứu, phê bình Luân lý học văn học quốc tế: “Sổ tay Hội thảo thường niên của Hiệp hội Nghiên cứu, phê bình Luân lý học văn học quốc tế lần thứ 11”, Đại học Ngoại ngữ và Ngoại thương Quảng Đông, tháng 11.2022.

9. Tạp chí *Lý luận phê bình văn học, nghệ thuật*, Chuyên san đặc biệt kỷ niệm 75 năm Hội nghị văn hóa toàn quốc lần thứ nhất, số 11.2021.
10. 尚必武. “从文学伦理学批评的对外传播谈中国学术“走出去”, 聂珍钊教授访谈录”. 《对外传播》, 2019年10月.
11. 苏晖 (2019): “学术影响力与国际话语权建构: 文学伦理学批评十五年发展历程回顾”. 《外国文学研究》, 5: 34-51.
12. Tô Huy Rúa, Hoàng Chí Bảo (đồng chủ biên, 2017), *Nghiên cứu chủ thuyết phát triển của Việt Nam trong thời đại Hồ Chí Minh*, NXB. Chính trị Quốc gia Sự thật.

Chú thích:

^{1,2} Viện Ngôn ngữ học (2001), *Từ điển Tiếng Việt*, NXB. Đà Nẵng, tr. 453, 1057-1058.

³Nhiếp Trân Chiêu (2010): “Phê bình luận lý học văn học: Lý thuyết và thuật ngữ cơ bản”, *Tạp chí Nghiên cứu Văn học nước ngoài*, tr. 13.

^{4,5,6}Tô Huy (2019): “Tâm ảnh hưởng học thuật và xây dựng quyền diễn ngôn quốc tế: Nhìn lại tiến trình 15 phát triển của Phê bình Luận lý học Văn học”, *Tạp chí Nghiên cứu Văn học nước ngoài*, tr. 36, 37, 40.

⁷Nhiếp Trân Chiêu (2005): “Về Phê bình luận lý học văn học”, *Tạp chí Nghiên cứu Văn học nước ngoài*, tr. 10.

⁸ Thượng Tất Vũ: “Từ việc truyền bá quốc tế của Phê bình luận lý học văn học bàn về công cuộc “xuất ngoại” của học thuật Trung Quốc – Ghi chép cuộc phỏng vấn với Giáo sư Nhiếp Trân Chiêu”, *Tạp chí Truyền thông quốc tế*, số tháng 10.2019, tr. 57.

^{9,10,11}Đảng Cộng sản Việt Nam (2008), Nghị quyết số 23-NQ/TW ngày 16.6.2008 của Bộ Chính trị *Về tiếp tục xây dựng và phát triển văn học, nghệ thuật trong thời kỳ mới*.

TỪ HAI HƯỚNG PHÁT TRIỂN... (Tiếp theo trang 101)

những nhà sáng tác coi như một trong những hướng tìm tòi đúng đắn và có nhiều triển vọng.

Phải chăng các công trình thô mộc như *I-resort, Lam cà phê* ở Nha Trang của KTS Nguyễn Hoà Hiệp hoặc các công trình “gió & nước” theo hướng sinh thái của KTS Võ Trọng Nghĩa, các công trình mang tính cộng đồng và “xanh” của các KTS Hoàng Thúc Hào, Nguyễn Hoàng Mạnh... tiếp tục đặt ra và đã trả lời được rất nhiều vấn đề lớn của kiến trúc Việt Nam đương đại. Phải chăng kiến trúc của lớp KTS trẻ này mách bảo rằng: Nếu đi tới tận cùng cái hồn cốt của dân tộc thì kiến trúc Việt Nam hoàn toàn có nhiều cơ hội để hòa đồng, đối thoại

với thế giới.

Xu thế “kiến trúc hiện đại-bản địa” này dù chưa hình thành rõ nét như một hệ thống, dù còn phải được tiếp tục vun đắp qua nhiều thử nghiệm hơn nữa, song xu hướng này sẽ ngày càng rõ nét hơn, tiệm cận tốt hơn với mục tiêu đi tìm bản sắc kiến trúc Việt Nam trong giai đoạn tới. Nó có thể tìm đến sự giao hoà giữa con người với môi trường sinh thái và hình khối công trình, phù hợp với địa phương. Xu thế này nếu được chăm sóc, đầu tư chiều sâu thì có khả năng đây có thể sẽ trở thành một trong những xu thế sáng tạo chính thống thời gian tới ở nước ta. ■